

INSONLAR O'RTASIDA GENDER TENGLIK MASALALARI

Muqaddasxon Sodiqova ¹

¹ Andijon davlat pedagogika instituti

Milliy g'oya va huquq yonalishi 4-kurs talabasi

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 23.01.2025

Revised: 24.01.2025

Accepted: 25.01.2025

KALIT SO'ZLAR:

gender, ta'lim
jarayoni, jins, bilim,
ko'nikma, madaniyat,
shaxs, qobiliyat, tenglik

Ushbu maqolada gender tushunchasining kelib chiqishi va o'quv faoliyatdagi gender farqlar psixologik xususiyati va ushbu xususiyatlarni inobatga olgan holda ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etish haqida fikr yuritilgan. Shuningdek o'g'il va qiz bolalarda bilish jarayonidagi gender farqlarning yoritilib o'tilgan. Gender nazariyasi tarixiga oid ma'lumotlar yoritilgan bo'lib jins identifikatsiyasi shakllanish jarayonida shaxs ulg'ayishining dastlabki bosqichlari o'ta ahamiyatligi va ijtimoiy hayotda tatbiq etish kiritilgan.

KIRISH. So'nggi yillarda amalga oshirilgan keng qamrovli islohotlar natijasida O'zbekiston Respublikasida jamiyat hayoti va faoliyatining barcha sohalarida xotin-qizlar hamda erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlarni ta'minlash, xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonliklardan himoya qilish masalalari bo'yicha mustahkam huquqiy asoslar yaratildi.

Jumladan, "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining qarori, 28.05.2021 yildagi SQ-297-IV-sonli 2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash haqidagi qaroriga muvofiq joylarda gender tenglikni ta'minlash masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, parlament yuqori palatasida Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi, Xotin-qizlarning jamiyatdagi rolini oshirish, gender tenglik va oila masalalari bo'yicha respublika komissiyasi, Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlash masalalari bo'yicha maslahat-kengashlari, Respublika xotin-qizlar jamoatchilik kengashi tashkil etildi.

Gender tenglikni rag'batlantirish va unga erishish uchun ommaviy axborot vositalari faoliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ijtimoiy va siyosiy faol xotin-qizlar imidjini aks ettiruvchi, xotin-qizlar va erkaklar uchun yaratilgan imkoniyatlarni yorituvchi radioeshittirishlar va teleko'rsatuvlar soni ko'paydi. Gender strategiyasining asosiy maqsadi — irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan

=====
qat'iy nazar xotin-qizlar va erkaklarning haqiqiy tengligini ta'minlashdan iborat. Gender tenglik psixologiya sohasining eng dolzarb masalalaridan bittasidir. Gender nazariyasining vujudga kelishida bugungi kunda ijtimoiy-madaniy rivojlanishning muqobil nazariyasiga aylangan feminizm hal qiluvchi ahamiyat kasb etdi. XX asrning 70-yillarida Z.Freyd va T.Parsons g'oyalari bilan sug'orilgan an'anaviy ijtimoiy fandan qoniqmagan feminizm nazariyotchilari o'zlarining g'arbona madaniy, tarbiyaviy, nazariy-uslubiy yondashuvlarini ifodalay boshladilar.

Feministik g'oyalarning madaniyat va ta'lim-tarbiyaning turli sohalariga kirib borishi nihoyatda jadal sur'atlar bilan davom etdi. 70-yillarning boshida hammani hayratga solgan bahs-munozaralar, genderni nisbatan yondashuvlar va qarashlar asta-sekinlik bilan jamiyat a'zolari ongiga singa boshladi. Amalda jinsiy chegaralashga qarshi kurash BMTning xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiyasida (1979) ham e'lon qilingan.

Ushbu g'oyalar Yunesko faoliyati, shuningdek, ko'p sonli ijtimoiy, madaniy, ta'lim muassasalari, o'qituvchilar va ijtimoiy soha xodimlari uchun qo'llanmalar chop etadigan tashkilotlar manfaatlariga uyg'un bo'lib, jinsiy chegaralashga oid aqidalarni bartaraf etishga xizmat qila boshladi. Rivojlangan mamlakatlar o'quv jarayonida gender farqlar va o'xshashliklarni yoshlar ongiga singdirishga xizmat qiladigan o'quv kurslari ham yuzaga keldi.

Gender farqlari bo'yicha tadqiqotlar natijalarini jamlagan birinchi jiddiy va nisbatan ishonchli ish 1974-yilda nashr etilgan Eleanor Makkobi va Kerol Jeklinning "Jinsiy farqlar psixologiyasi" kitobidir. Makkobi va Jeklin kitob yozilgunga qadar nashr etilgan 2000 dan ortiq ilmiy maqolalarni to'plashdi. Ular tahlil qilgan ko'pgina parametrlarda, jumladan, hissiy idrok etish, o'rganish va [xotira](#) jarayonlari, [hissiy javoblar](#), taklif qilish qobiliyati, [o'zini o'zi qadrlash](#) va boshqalarda gender farqlarini topmadilar. Shunday qilib, ularning umumiy tadqiqotining asosiy natijasi shundaki, gender o'xshashliklari gender farqlariga qaraganda ancha muhimroqdir. Ammo Makkobi va Jeklinning kitobi klassik va keng iqtibos keltiriladigan kitob hisoblansa-da, bu ularning asosiy topilmasi emas, balki ular topgan istisnalar — bu bir nechta gender farqlari: nutq va matematika qobiliyatlari, fazoni idrok etish qobiliyati, tajovuzkorlik ustida ko'p bahs yuritiladi.

Erkaklar va ayollarning nutq qobiliyatlaridagi farqlarning mavjudligi uzoq vaqtdan beri psixologik adabiyotlarda eng shubhasiz psixologik faktlardan biri sifatida taqdim etilgan. Umuman olganda, ayollar nutq qobiliyati bo'yicha erkaklarnikidan ustunroq deb taxmin qilinadi. Biroq, ushbu sohadagi empirik tadqiqotlarning eng katta sharhlari shuni ko'rsatadiki, bu taxmin ishonchli dalillarni topa olmaydi. Makkobi va Jeklin ta'kidlaganidek, hayotning birinchi yillarida o'g'il bolalar va qizlarning til ko'nikmalarini rivojlantirishdagi farqlarni aniqlagan eng ko'p keltirilgan tadqiqotlar juda kichik namunalarga asoslangan edi, shuning uchun ular statistik ahamiyatga ega kattaroq misollar

=====

bilan topilgan farqlarga erisha olmadi. O'sha vaqtga qadar nashr etilgan bolalarning nutq qobiliyatlarini o'rganish natijalarini umumlashtirib, ular maktabgacha, boshlang'ich maktab, o'smirlik yoshida nutq qobiliyatlarida doimiy sezilarli gender farqlari yo'q degan xulosaga kelishdi, ammo qizlar foydasiga ustunlik bilan kichik farqlar mavjudligi aniqlandi

Umumiy gender stereotipiga ko'ra, o'g'il bolalar va erkaklar [matematikada](#) qizlar va ayollarga qaraganda qobiliyatliroqdir degan farazlar juda ko'p. Ilmiy tadqiqotlar bu fikrni rad etadi. Shunday qilib, 1990-yilda uch milliondan ortiq ishtirokchilarni qamrab olgan tadqiqotlarni umumlashtirgan meta-tahlil shuni ko'rsatdiki, umuman olganda, o'g'il bolalar va qizlar o'rtasida matematik topshiriqlarning muvaffaqiyatida sezilarli farqlar yo'q. Qizlar foydasiga kichik farqlar kichik va o'rta maktabda hisoblash ko'nikmalarida, o'rta maktabda muammolarni hal qilishda o'g'il bolalar foydasiga aniqlandi, lekin shu bilan birga, kichik gender farqlari yoshga qarab kamayishi aniqlandi, o'g'il bolalar va qizlar matematik tushunchalarni teng darajada yaxshi o'zlashtiradilar. 2005-yilda o'tkazilgan yangi meta-tahlil tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, olti oylik chaqaloq qizlar va o'g'il bolalar matematik qobiliyatning rivojlanishiga asos bo'lgan vazifalarni teng darajada yaxshi bajaradilar.

Fazoviy idrok qobiliyatlarini o'rganishda turli xil sinov usullari qo'llaniladi. Ularning ko'pchiligi, masalan, ikki yoki uch o'lovchi ob'ektlarning aqliy aylanishi bilan bog'liq vazifalardir. Ushbu sohadagi tadqiqotlarning meta-tahlillari erkaklar foydasiga ustunlik bilan gender farqlari mavjudligini ko'rsatadi, ular juda ahamiyatsizdan o'rta darajada aniqlikka ega mavjud. Shu bilan birga, sakkiz oylikdan bir yarim yoshgacha bo'lgan bolalarda fazoviy idrok etish bo'yicha tadqiqotlarning meta-tahlili shuni ko'rsatadiki, bu yoshda fazoviy idrok etish qobiliyatida gender farqlari yo'q

Pedagogika fanida gender tenglik va farqlarni hisobga olish tamoyili ustuvor bo'lishi kerak. Bu ustuvorlikni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari:

- o'quv materialini tanlashda o'g'il va qiz bolalar orasidagi o'ziga xoslikni farqlash; – o'g'il va qiz bolalarning alohida o'ziga xos faoliyatini rivojlantirish;
- muayyan jinsga mos keladigan o'quv faoliyatini tashkil etish;
- har bir jinsning o'ziga xos faoliyat turini shakllantirishga xizmat qiladigan o'quv materiallarini tanlash;
- ta'lim jarayonida qat'iy, didaktik jihatdan shakllangan gender interpretatsiyalarini qo'llashga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni shakllantirish.

Ta'lim jarayonida o'g'il va qiz bolalarga mehnat ta'limi berish va ularni kasbga yo'naltirishning barqaror pedagogik tizimini vujudga keltirishda o'quvchilarning gender jihatdan o'ziga xos bo'lgan shaxsiy sifatlarini qaror toptirish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun ta'lim jarayonida quyidagilarga alohida e'tibor berish zarur:

- o'g'il va qiz bolalar orasidagi farqlarni neytrallashtirish va interpretatsiyalashga qaratilgan o'quv harakatlarini tashkil etish;
- ularni gender o'xshashlikni namoyon qilish ruhida tarbiyalash;

– o‘quv jarayonida o‘g‘il va qiz bolalarning alohida-alohida faoliyat ko‘rsatishini ta‘minlash;

– o‘g‘il va qiz bolalarning shaxsiy qiziqishlariga mos keladigan o‘quv faoliyati turlarini tashkil etish;

– aniq o‘quv vaziyatini hisobga olgan holda faoliyat ko‘rsatishni ta‘minlash. O‘g‘il va qiz bolalarning har biri qanday bo‘lishi, qanday faoliyat to‘rini egallashi ta‘lim sifatiga bog‘liq.

Umumiy qilib aytganda gender farqlar va psixologik xususiyatlari bilish jarayonlarida turlicha harakterga ega bo‘lib u bevosita o‘quv jarayonida va mehnat faoliyatida namoyon bo‘ladi. Ma‘lumot tariqasida agressiv xulq-atvordagi farqlar ilmiy dalillar bilan tasdiqlangan kam sonli gender farqlari qatoriga kiradi, ammo boshqa gender tafovutlar kabi, ular gender stereotiplari taklif qiladigan darajada katta emas. Hisoblashdagi gender farqlari kabi, meta-analitik sharhlar shuni ko‘rsatadiki, tajovuzkor xatti-harakatlardagi farqlar yengildan o‘rtachagacha, erkaklar foydasiga ustunlik qiladi. Xususan, 1984-yilda Janet Xayd tomonidan o‘tkazilgan meta-tahlil shuni ko‘rsatdiki, tajovuzkor xatti-harakatlardagi o‘zgarishlarning atigi 5 % gender farqlari bilan bog‘liq va bu farqlar yosh bilan kamayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bakhtiyorovich, Ismonov Khurshidbek, and Ruziyev Nuriddin Mukhammadaliyevich. "Pairing, Their Own Aspects and Corresponding Methods of Work with Pairing in the Autocad Software." *International Journal on Orange Technologies* 3.12 (2021): 211-216.

2. qizi Abduraimova, Muazzamoy Abduqodir. "PERSPEKTIVA." *INTERNATIONAL CONFERENCES*. Vol. 1. No. 11. 2022.

3. Xurshidbek, Ismonov, Rustamov Umurzoq, and Abduraimova Muazzamoy. "MARKAZIY VA PARALLEL PROYEKSIYA ORTOGONAL PROYEKSIYALAR VA MODELNI KO ‘RINISHLARI." *Educational Research in Universal Sciences* 1.4 (2022): 70-81.

4. Ismonov, Xurshidbek Baxtiyorovich, and Muazzamoy Abduqodir qizi Abduraimova. "ORTOGONAL PROYEKSIYALAR VA MODELNI KO ‘RINISHLARI." *Educational Research in Universal Sciences* 1.3 (2022): 288-296.

5. Qizi, Abduraimova Muazzamoy Abduqodir. "PROJECTION AND AXONOMETRY."

6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining, 28.05.2021 yildagi SQ-297-IV-sonli qarori

7. Gender tadqiqoti asoslari kursi xrestomatiyasi: / rus tilidan qisqar. tarjima. Oliy o‘quv yurtlari uchun. –Toshkent: “O‘zbekiston”, 2003. – 411 b.

8. [Бёрн Шон](#). Гендерная психология. СПб: Прайм-Еврознак, 2002.

9. Oliy o‘quv yurtlari uchun. –Toshkent: “O‘zbekiston”, 2003. – 411 b.

=====

10. Mavlonova R., Goroxova O., Ogluzdina L. Mehnat ta'limi metodikasi: Oliy ped. hamda maxsus. o'rta bilim yurt. uchun o'quv qo'll. –Toshkent, “O'qituvchi”, 1985.

11. https://uz.wikipedia.org/wiki/Gender_farqlari